

Szabó-Thalmeiner Noémi

A pedagogiai kutatás módszertani alapjai

Presa Universitară Clujeană / Kolozsvári Egyetemi Kiadó

2018

Tartalomjegyzék

Előszó.....	6
<i>Kinek szól ez a jegyzet?</i>	<i>6</i>
Bevezetés	8
<i>Mire jó a pedagógiai kutatás?</i>	<i>8</i>
<i>Útmutató a sikeres tanuláshoz</i>	<i>9</i>
1. A pedagógiai kutatás sajátosságai, célja és tárgya	10
2. A pedagógiai kutatás folyamata	12
<i>A kutatás megtervezése, a kutatási terv elkészítése.....</i>	<i>14</i>
<i>2.1. A kutatási probléma megfogalmazása.....</i>	<i>20</i>
<i>2.2. A kutatásra vonatkozó szakirodalom áttekintése</i>	<i>24</i>
<i>2.3. A hipotézisek megfogalmazása.....</i>	<i>40</i>
<i>2.4. Kutatási stratégiák, módszerek, eszközök kiválasztása.....</i>	<i>45</i>
<i>2.4.1. Kutatási stratégiák</i>	<i>47</i>
<i>2.4.2. Kutatási módszerek és kutatási eszközök.....</i>	<i>59</i>
<i>2.5. Mintavétel, mintavételi eljárások.....</i>	<i>117</i>
<i>2.6. A kutatás végrehajtása</i>	<i>122</i>
<i>2.7. Az adatok elemzése, általánosítások megfogalmazása</i>	<i>124</i>
<i>2.7.1. Leíró statisztikai módszerek.....</i>	<i>130</i>
<i>2.7.2. Matematikai statisztikai módszerek</i>	<i>139</i>
3. A kutatás eredményeinek közzététele.....	143
<i>3.1. Kutatási beszámoló elkészítése.....</i>	<i>143</i>
<i>3.2. Az előadás megszerkesztése.....</i>	<i>153</i>
4. A kutatás etikai kérdései.....	156
Bibliográfia.....	157
Mellékletek.....	161
<i>Mellékletek jegyzéke.....</i>	<i>161</i>

1. A pedagógiai kutatás sajátosságai, célja és tárgya

Célja

A pedagógiai kutatás célja:

- „hogy az új ismeretek feltárásával, elmélyítésével hozzájáruljon az oktatás-nevelés, a pedagógiai tevékenység eredményességének növeléséhez.” (Falus 1996: 9)

A fenti célt azonban nem szabad szűkkörűen értelmezni, hiszen a pedagógiai tevékenység magába foglalja az oktatás-nevelés tervezésével, irányításával, megszervezésével, értékelésével kapcsolatos jelenségeket, azon belül az iskolarendszer vizsgálatát, a cél- és feladatrendszer, a tartalom, az oktatásirányítás, a pedagógusképzés, a szülő-gyermek kapcsolat vizsgálatát is, illetve minden olyan tényezőt, mely hatást gyakorol a gyermek fejlődésére, fejlesztésére. Ugyancsak növelheti a pedagógiai folyamat eredményességét a pedagógiai elméletek továbbgondolása, az elméleti jellegű pedagógiai kutatások elvégzése, melyek olyan törvényszerűségek feltárásához vezethetnek, melyek áttételesen hatással lesznek a pedagógiai gyakorlatra is.

Tárgya

A pedagógiai kutatás tárgya:

- a személyiség fejlesztése során érvényesülő törvényszerűségek feltárása.

A hangsúly a személyiség *fejlesztésén* van, ez különbözteti meg a hasonló jellegű pszichológiai kutatásoktól, mely a személyiség *fejlődésének* törvényszerűségeit vizsgálja. Ennek tudatában, akkor végzünk pedagógiai jellegű kutatást, ha a gyermek fejlesztését célzó tervszerű pedagógiai eljárások hatását vizsgáljuk. A pedagógusnak azonban sok esetben túl kell lépnie a pedagógia keretein, és interdiszciplináris kutatásokra is vállalkoznia kell, hiszen sok esetben a jelenségek szociológiai (pl. a hátrányos helyzetű tanulók családi viszonyainak vizsgálatakor) vagy pszichológiai (pl. különböző lelki folyamatok

fejlődésének vizsgálatakor) vetületének vizsgálatára is vállalkozik.

A pedagógiai jelenségek sajátosságai

A pedagógiai kutatások számára nehézséget jelent, hogy a *pedagógiai jelenségek nehezen mérhetőek*, mivel:

- Komplexebbek, bonyolultabbak, mint a természettudományos jelenségek – mivel sok változósak. Míg egy fizikai kísérletnél pontosan meg tudjuk határozni a változókat, a pedagógiai kísérlet esetében ez nem valósítható meg.
- Nehezen figyelhetőek meg, mivel a jelenségek nem a szemünk előtt zajlanak. Sok esetben a változás a gyermeki személyiségen belül játszódik le, az esetleges változásokról csak külső megnyilvánulások alapján szerezhetünk tudomást.
- Állandóan változik, módosul a pedagógiai konstelláció. A gyermekek előző órai tapasztalatai, a pedagógus pillanatnyi lelki állapota, a kutató jelenléte, stb. mind befolyásolják a pedagógiai jelenségek megnyilvánulási módját.
- Nehezen ismételhetőek meg, mivel a nagyszámú tényező miatt nagyon egyediék. (Falus 1996:11). Pl. egy alternatív tankönyv bizonyos gyerekeknél, gyermekcsoportnál beválik, másoknál viszont nem.

Mindezen sajátosságok tudatában, tudomásul kell vennünk, hogy a nyert adatok elemzésekor nagyon körültekintőnek kell lennünk, nem szabad elhamarkodott kijelentéseket tennünk, megállapításaink általánosításában pedig pontos statisztikai számításokra kell hagyatkoznunk (l. 2.7. alfejezet).

2. A pedagógiai kutatás folyamata

A továbbiakban a pedagógiai kutatás folyamatát vázlatosan mutatjuk be, majd külön alfejezeteket szentelünk a kifejtendő kérdéseknek: egyes kutatási stratégiák, módszerek és eszközök bemutatásának, az adatok értelmezése és a feldolgozás módszerei bemutatásának.

A pedagógiai kutatás folyamata

A pedagógiai kutatás folyamata az alábbi tevékenységeket foglalja magába:

- A kutatási probléma kiválasztása, meghatározása.
- A témára vonatkozó szakirodalom áttekintése.
- A kutatás hipotéziseinek megfogalmazása.
- Kutatási stratégiák, módszerek, eszközök kiválasztása.
- A vizsgálni kívánt minta kiválasztása
- A kutatás végrehajtása.
- Az adatok elemzése, általánosítások megfogalmazása.
- A kutatás eredményeinek publikálása. (Falus 1996:13)

ÖNÁLLÓ MUNKA (1)

Útmutatás a tanuláshoz

Az előzőekben tudatosította a pedagógiai kutatás célját, tisztázta a pedagógiai jellegű kutatások tárgyát és megfigyelhette, hogy a pedagógiai jelenségek nehezen mérhetők.

A továbbiakban az előzőekben felvázolt pedagógiai kutatás folyamatát mutatjuk be lépésről lépésre. Ezeknek a szakaszoknak a gyakorlatba ültetésével valósíthatja meg a gyakorlati kutatást, ezért az ismeretek megértése mellett, minden pontnál szánjon időt arra, hogy végiggondolja, hogyan alkalmazza a nyert tudást a gyakorlatban.

Kutatás

Első lépésként gondolja végig, melyek azok a kérdések, melyek a pedagógiai gyakorlattal kapcsolatosan foglalkoztatják, milyen problémákkal szembesült diákként, szülőként vagy gyakorló pedagógusként. Van-e olyan jelenség, mely mostanában sokat foglalkoztatja? Esetleg elméleti tanulmányai során találkozott-e olyan kérdésekkel, melyre nem kapott választ, és nagyon kíváncsi lenne rá? Érdekelne-e egy iskola története, egy helység vagy egy korszak gyermeknevelési szokásai?

Respect pentru o

Például: Mi hatásosabb motiváló eszköz: a dicséret vagy a büntetés?
 Milyen tévénézési szokásokkal rendelkeznek a mai gyerekek, fiatalok?
 Az interaktív módszerek valóban eredményesebbek a tanítás során, mint a hagyományos módszerek?
 Milyen történelmi múlttal rendelkezik az óvodapedagógus- és tanítóképzés?
 Milyen egy osztály közösségi hálójá, a tagok közötti kapcsolat?
 ... és még sorolhatnánk.

Számos kérdést lehetne még feltenni, a fentiek csak iránymutatóak. A lényeg, hogy leltározza fel, melyek azok a problémák, amelyek foglalkoztatják, melyek azok a kérdések, melyek megválaszolására szívesen vállalkozna, és megvalósításukhoz kedvet is érez. Ez a témaválasztás alapvető feltétele, hiszen a pedagógiai kutatás sikerességét elsősorban az is befolyásolja, hogy mennyire érdekli a kutatót a vizsgált probléma. Ha a téma nem érdekli, ne vesztegessen rá több időt, keressen másikat, mely Önt jobban lázba hozza! Ez az első lépés egy sikeres kutatás végrehajtásakor.

A fentiek mintájára vázolja fel, melyek azok a témák, melyek érdekelnék:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

A fentiek közül a leginkább az alábbi téma tanulmányozásával foglalkozna:

.....

.....

.....

A kutatás megtervezése, a kutatási terv elkészítése

A pedagógiai kutatás sikeres megvalósítása előzetes tervezést, átgondolást igényel, mely kiterjed a kutatás egész folyamatára. Az előzőekben felvázoltuk a pedagógiai kutatás lépéseit, mely segít a tájékozódásban, a kutatási terv menetének átlátásában, a kutatási cél pontos megfogalmazásában. Ahhoz, hogy részletesen kidolgozzuk kutatási tervünket, szükséges átolvasnunk a jegyzet egyes fejezeteit, illetve alfejezeteit.

Sokat gondolkodtunk azon, hogy a kutatási terv bemutatása közvetlenül a jegyzet elejére kerüljön-e vagy inkább a végére, mikor a kedves Olvasó, már tisztában van a pedagógiai kutatás alapfogalmaival, azonban, mégis úgy döntöttünk, hogy erre a helyre kerül, mivel a kutatást megelőző momentumról van szó. Az Olvasónak viszont lehetősége van arra, hogy a további fejezeteket átolvasva kiegészítse, átdolgozza előzetesen elgondolt kutatási tervét.

Milyen céllal készítünk kutatási tervet?

Készíthetünk saját használatra annak érdekében, hogy mi magunk gondoljuk át a kutatás megkezdése előtt a lépések sorozatát, melyet a következőkben tiszteletben fogunk tartani. Ezt a kutatási tervet nevezzük *belső használatra készült kutatási tervnek* (Szokolszky 2004 idézi Dósa - Péter 2010).

Előfordul azonban, hogy mások számára kell világossá tennünk kutatásunk menetét, elgondolásunkat, kutatási céljainkat például államvizsga-dolgozat megírása kezdetén az irányító tanárnak, a mesteri szakra való felvételikor, az I. fokozati tudományos fokozat megszerzésére szervezett kollokviumon, illetve, ha megpályázunk egy kutatói ösztöndíjat. Ezért fontos ismernünk a *külső használatra készült kutatási terv* alapvető formáit és tartalmi sajátosságait is. A továbbiakban ezzel a műfajjal fogunk részletesebben foglalkozni, figyelembe véve azt a nem elhanyagolható szempontot sem, hogy a kutatási tervnek olyannak kell lennie, hogy gyakorlatban is segítse a kutató munkáját.

Tervezés Kutatásunk megtervezésekor kigondoljuk a *témát*, megfogalmazzuk a *kutatási problémát*, amire választ keresünk a kutatásunk során. (l. 2.1. alfejezet)

Kezdeti Ezt érdeklődésünknek megfelelően választjuk ki.

lépések pl. arra vagyunk kíváncsiak, hogyan vélekednek a tanulók motiválásáról a szülők, pedagógusok?

Respect pentru oamii și țara

Ezután kicsit utánanézzünk a kiválasztott témának. Elbeszélgetünk a témában érintett személyekkel, felmérve ezáltal néhány nézőpontot, amire érdemes lesz majd a kutatás során odafigyelni. Kereshetünk szakirodalmat, utánanézzünk a témának könyvtárban, szakfolyóiratok cikkeit olvashatjuk át, hogy általánosabb képet kapjunk az eddigi kutatásokról, stb. Ez a momentum segít majd a hipotézisek megfogalmazásánál (l. 2.3. alfejezet)

pl. a fenti példát folytatva, elbeszélgetünk a témáról szülőkkel, pedagógusokkal, diákokkal, megnézzünk egy-két véleménynyilvánításra alkalmas honlapot, illetve utána olvasunk milyen kutatásokat végeztek a témában, milyen változókat vizsgáltak..

Konzeptualizáció

A kezdő lépéseket követően tisztázzuk a kutatás során használatos fogalmakat. Ez a konceptualizáció szakasza, mely alapvető mozzanata további kutatásunknak, hiszen, csak azt kutathatjuk, aminek a fogalmával tisztában vagyunk. (l. 2.2. alfejezet)

pl. Meghatározzuk a motiváció fogalmát, megvizsgáljuk típusait, meghatározzuk, mit értünk motiváláson, milyen módszereket alkalmazunk a gyerekek motiválásakor.

Módszer kiválasztása

A fogalmak tisztázása után elgondolkodunk, hogyan, miként tudnánk az adott témát a gyakorlatban kutatni, kiválasztjuk a megfelelő kutatási módszert (l. 2.4.2. alfejezet).

pl. A motiválás vizsgálatakor használhatjuk a kikérdezés módszerét, annak szóbeli vagy írásbeli változatát, de a pedagógusok esetében ezt kiegészíthetjük akár a megfigyelés módszerével is, hiszen beülve órákra közvetlenül nyerhetünk információkat a pedagógusok motiválási szokásaira vonatkozóan.

Mintavétel

Ezt követően átgondoljuk, kiket szeretnénk megfigyelni, kiket szeretnénk megkérdezni a kutatás során, vagyis megtervezzük, kiket szeretnénk bevonni a vizsgálatba, kik képezik majd a kutatás alapsokaságát, és azon belül a mintáját (l. 2.5. alfejezet).

Példánknál maradvá meghatározzuk hány szülőt, pedagógust szeretnénk bevonni a kutatásba, milyen sajátosságokkal kell rendelkezniük a vizsgálati

Respect pentru oameni și cărți

	személyeknek ahhoz, hogy biztosíthassuk a minta reprezentativitását.
Operacionalizálás	A fogalmak meghatározása, a módszerek kiválasztása, a reprezentatív minta meghatározását követően konkretizálnunk kell tennivalóinkat, ki kell alakítanunk a konkrét mérési eljárásokat, eszközöket. Ez az operacionalizálás szakasza. pl. Ha kutatásunk során az írásbeli kikérdezés mellett döntöttünk, ki kell dolgoznunk a konkrét kérdőívet, melyet szülők, és pedagógusok számára készítünk el. (l. 2.4.2.1. alfejezet) Ha a pedagógusok vizsgálatát megfigyeléssel is kiegészítjük, kidolgozzuk a megfigyelési szempontrendszert is. (l. 2.4.2.2. alfejezet). A konkrét eszközök elgondolását követően eltervezzük, <i>mikor és hol</i> fog zajlani a kutatás, hogyan gyűjtjük be a szükséges adatokat, milyen módszerekkel tervezzük az adatok feldolgozását.
Időkeret	Átgondoljuk, mennyi <i>időre</i> lesz szükségünk a kutatás végrehajtásához, hogy a rendelkezésünkre álló időkeretet be tudjuk kényelmesen tartani, illetve ez segít a kutatás lépésenkénti megtervezésében.
Költségvetés	A kutatás megkezdése előtt jó átgondolni anyagi lehetőségeinket is, megtervezni a kutatás költségeit. Ez különösen kutatási pályázatok esetében fontos, hiszen a <i>költségvetés</i> alapján kaphatunk támogatást a kutatás lebonyolításához.
Felhasználás	Végül elgondolkodunk azon is, hogy kutatásunknak milyen elméleti vagy gyakorlati hasznát látjuk, hogyan képzeljük el kutatási eredményeink népszerűsítését, hasznosíthatóságát. (Babbie 2008)

Miután átgondoltuk kutatásunk menetét, leülhetünk megírni a kutatási tervünket. Mielőtt nekifognánk, tájékozódjunk, milyen tartalmi vagy formai követelményeket támaszt a kutatási tervünkkel szemben az intézmény, ahova be szeretnénk nyújtani tervünket. Például, ha magiszteri képzésre jelentkezünk, valószínű, hogy a felvételi kritériumok között szerepelni fog, milyen szempontokat kell figyelembe vennünk a kutatási terv összeállításakor.

A továbbiakban tekintsük át, mit kell tartalmaznia egy kutatási tervnek, hogyan állítsuk össze, mire figyeljünk oda megszerkesztésekor.

A kutatási terv alapelemei

Bevezető

A kutatási terv **bevezető részében** körülhatároljuk a kutatni kívánt problémát, meghatározzuk a kutatásban fő szerephez jutó fogalmakat, szakkifejezéseket, illetve a kutatási hipotéziseket.

A probléma vagy cél – fogalmazzuk meg pontosan, mit szeretnénk vizsgálni, milyen kérdésre keresünk választ kutatásunk során, milyen hasznát látjuk kutatásunk elvégzésének, van-e gyakorlati jelentősége vagy hozzájárul-e az elmélet gazdagításához? (l. 2.1. alfejezet)

Szakirodalmi áttekintés – tisztázzuk a kutatásunk során használt fogalmakat, vázoljuk fel röviden, mit nyilatkoztak a témában mások, készültek-e hasonló jellegű kutatások, s ezek eredményei ellentmondanak-e egymásnak, vannak-e olyan területek a témán belül, ahol hiányosságokat tapasztaltunk. (l. 2.2. alfejezet)

Hipotézisek – elővizsgálataink, előzetes tájékozódásunk alapján fogalmazhatunk meg előfeltevéseket a kutatás várható eredményeire vonatkozóan. A hipotézisek mintegy vezérfonálul szolgálnak a kutatás további megtervezése során, ezért fontos a vizsgálat előtt megfogalmaznunk őket. (l. 2.3. alfejezet)

Módszertani kérdések

A bevezető részt követően a kutatás **módszertani kérdéseit** taglaljuk, bemutatjuk a vizsgálat alanyait, a kutatási módszereket és az ezekhez kapcsolódó eszközöket, illetve feltárjuk az elemzés módszereit. Míg a bevezető rész az elméleti megalapozást teszi világossá a kutatási terv bírálói előtt, addig a módszertani rész érthetővé teszi, hogyan szeretnénk a gyakorlatban megvalósítani kutatásunkat.

A vizsgálat alanyai – bemutatjuk az alapsokaságot, melyet kutatásunk során vizsgálni szeretnénk, s ha szükség van mintavételre, felvázoljuk, kiket tudnánk megszólítani a témával kapcsolatosan. Indokoljuk a mintavételt is. (l. 2.5. alfejezet)

Adatgyűjtési módszerek – bemutatjuk, mely módszereket tartjuk hasznosnak a kutatási problémában megfogalmazott kérdés tanulmányozására, a felvázolt változók közötti kapcsolat elemzésére. Ha már elkészítettük a mérőeszközünket, vagy tudjuk, mely

eszközt akarjuk adaptálni, felhasználni, érdemes a kutatási terv mellékletében közölni. (l. 2.4.2. alfejezet)

Elemzés – felvázoljuk, az elemzés menetét, milyen változók közötti kapcsolatokat akarunk feltárni, hogyan, milyen statisztikai módszerek segítségével tudjuk ezt majd megtenni. (l. 2.7. alfejezet)

Befejező rész

Határidők – a fentiekben felsorolt lépések végrehajtását ütemezzük lépésről, lépésre annak érdekében, hogy ne csússzunk ki a határidőből, idejében tudjuk befejezni kutatásunkat. Például az államvizsga dolgozat vagy az I. fokozati tudományos-módszertani dolgozat leadásának határideje pontosan meghatározott. Ha minőségi munkát szeretnénk végezni, és időre el szeretnénk készülni, fontos, hogy az egyes kutatási szakaszokat időben megvalósítsuk. Az időbeli ütemezést heti vagy havi leosztásban, táblázatos formában készítjük el.

Költségvetés – a kutatási tervben érdemes összeírni, kb. milyen költségekre számíthatunk a kutatás végrehajtása során, mire kell majd költenünk. Ha kutatási pályázatot adunk le, a pályázati összegből lehet finanszírozni a személyi költségeket, anyagi kiadásokat (pl. fénymásolás, nyomtatás, egyéb eszközök), telefonhasználatot, közlekedési díjat, stb.

Irodalomjegyzék – a kutatási terv végére beiktatjuk a kutatás során használható bibliográfiát, illetve feltüntetjük azokat a szakirodalmakat, melyeket a kutatási terv elkészítése során használtunk. A hivatkozási rendszer és a bibliográfia formai követelményei megegyeznek a kutatás során használatos előírásokkal (l. 2.2. és 3.1. alfejezetek)

Mellékletek – A mellékletben olyan anyagokat közlünk, melyek fontosak a bíráló számára ahhoz, hogy teljes képet kaphasson kutatásunkról. A mellékletekben közöljük például az alkalmazni kívánt mérőeszközt (kérdőívtervezetet, teszteket, stb.), vagy bármilyen más, a kutatás szempontjából fontosnak tartott dokumentumot (pl. a potenciális vizsgálati személyek beleegyező nyilatkozatát).

A kutatási tervet tehát érdemes elkészíteni a kutatás megkezdése előtt, mivel segít végiggondolni a kutatás menetét, segít az időbeosztásban, a költségek

atgondolásában. (Babbie 2008: 131-132, Szokolszky 2004 idézi Dósa – Péter 2010).

A kutatás menetének és tervezésének lépéseit követően tanulmányozzuk át a további fejezetekben a kutatás egyes mozzanatainak jellegzetességeit.

ÖNÁLLÓ MUNKA (2)

Feladat

1. Sorolja fel, mit kell tartalmaznia egy jól összeállított kutatási tervnek!

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Ha Ön tagja lenne egy kutatási pályázatokat elbíráló ösztöndíj bizottságnak, milyen szempontokat venne figyelembe egy kutatási terv elbírálásakor, mit értékelne nagy mértékben egy kutatási terv elolvasásakor?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Kutatás

3. Készítse el saját kutatási tervét. Nem gond, ha még nem sikerül túl tökéletesre, hiszen csak a jegyzet további fejezeteinek elolvasása után fog rendelkezni a megfelelő szakismeretekkel, mégis, vázolja fel kutatásának menetét, majd a könyv olvasása közben javítson elsődleges tervén. Figyelje meg, milyen sok ismerettel gazdagodott a jegyzet tanulmányozása során.

